

לימודי דעת – תוכנית לימוד השולחן ערוך

הלכות מילה

שעור 1

סימנים ר"ס-רס"א

לעילוי נשמת

Marat Mazal bat Frecha Bitton yahrzeit is on 7 adar

מרת מזל בת פרחיה ביטון ע"ה נלב"ע ז' אדר

ת.נ.צ.ב.ה

תוכניות יחודיות ללימוד ההלכה - הכנה למבחני הסמיכה.

לימודי רבנות • איסור והתר • אבלות • מקוואות • נדה • קידושין • שבת • עירובין

לימודי דיינות • דיינים • עדות • שכירות פועלים • נזקי שכנים • שותפין • הלוואה • גיטין

לפרטים נוספים : 03-6166340 או באתר: www.limd.co.il

מרכז לימודי דעת: רח' רבי עקיבא 164 בני ברק E-mail: limd@netvision.net.il

תוכן השיעור :

סימן ר"ס

1. הקדמה
2. דברי הטור
3. לשון השו"ע
4. מקור דברי השו"ע

סימן רס"א

5. לשון השו"ע
6. ביאור דברי השו"ע ומקורותיו
7. אחריות המילה על מי?
8. ממתני עוברים על איסור כרת
9. ביאור דברי הרמ"א
10. האם מותר למול שלא מדעת האב?
11. חיוב האשה למול את בנה
12. תשלום על מצוות מילה

השיעור נכתב ונערך ע"י הרב א. אלחרר שליט"א

הקדמה סימן ר"ס

נאמר בתורה (בראשית י"ז ט'-ט"ו) "ויאמר אלוקים אל אברהם ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך אחריך לדרתם, זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריך המול לכם כל זכר, ונמלתם את בשר ערלתכם והיה לאות ברית ביני וביניכם, ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדרתיכם, יליד בית ומקנת כסף מכל בן נכר אשר לא מזרעך הוא, המול ימול יליד ביתך ומקנת כסף והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם, וערל זכר אשר לא ימול את בשר עורלתו ונכרתה הנפש ההיא מעמיה את בריתי הפר"

מצוות עשה של ברית מילה הינה הברית בין הקב"ה לעם ישראל כאשר נצטוו אברהם אבינו ע"ה, מפסוקים אלו נלמדים דינים רבים למצוות המילה (בן שמונה, זכר כרת ועוד), ובעזרת ד' נלמד כל דין במקומו.

הטור¹ בסימן זה האריך במעלת מצוות המילה ושכרה ועונש המבטלה, על כן נעתיק כאן את לשונו ובהמשך השיעור נבאר כמה נקודות הלכתיות המובאות בדבריו.

טור

מצוות עשה לכל אדם מישראל שימול את בנו. וגדולה היא משאר מצוות עשה שיש בה צד כרת² וגם נכרתו עליה שלש עשרה בריתות בפרשת מילה, ולא נקרא אברהם שלם עד שנימול³, ובזכותה נכרת לו ברית על נתינת הארץ והיא מצלת מדינה של גיהנום כמו שאמרו חכמים (עירובין יט) שאברהם אבינו יושב בפתחה של גיהנום ואינו מניח ליכנס בו לכל מי שנימול.

ומאוסה היא הערלה שנתגנו בה הגויים שנאמר (ירמיה ט כה) כי כל הגויים ערלים. וכל המפר בריתו של אברהם אבינו שאינו מל או שמושך עורלתו אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא.

¹ הטור- רבינו יעקב בין רבינו אשר (הרא"ש) בעל ספר בעל הטורים (על התורה).

² הקשה הבית יוסף והרי גם פסח מצות עשה ויש בו כרת, ותירץ שמכל מקום על פסח לא נכרתו עליה שלש עשרה בריתות כמו שנכרתו על המילה (כמבואר במשנה נדרים (ל"א):) שי"ג פעמים נזכר המילה ברית בפרשת מילה).

³ נדרים (לא): ונלמד מהפסוק התהלך לפניו והיה תמים.

הלכות מילה סימנים ר"ס- רס"א / שיעור 1

וצא ולמד ממשה רבינו עליו השלום שלא נתלה לו עליה אפילו שעה אחת שאיחר אותה אלא נענש מיד אף על פי שהיה בדרך.

על כן צריך לזהר בה מאד וגם כי היא אות ברית חתום בבשרינו ואינה כשאר כל המצוות כמו התפילין והציצית שאינן קבועות בגוף וכאשר יסירם יסיר האות, אבל המילה היא אות חתום בבשרינו ומעידה בנו שבחר בנו השם מכל העמים ואנחנו עמו וצאן מרעיתו אשר לדור ודור אנחנו חייבים לעובדו ולספר תהילתו. עכ"ל.

דברי הטור הנ"ל מבוססים על מאמרי חז"ל בכמה מקומות, אמנם רובם נמצאים בדברי המשנה בנדרים (לא): העוסקת בענייני נדרים ומילה.

בסיום דברי המשנה שם מובאים דברי רבי שגדולה מילה שאלמלא היא לא ברא הקב"ה את עולמו שנאמר (ירמיה לג, כה) "כה אמר ה' אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת".

"מצות עשה לאב למול את בנו וגדולה מצווה זו משאר מצוות עשה"

שו"ע – סעיף א

מקור:

המקור לחיוב האב למול את בנו הינו מהפסוק (בראשית כא, ד) "וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים כאשר ציוה אותו אלוקים" הגמרא בקידושין (כט) מביאה ברייתא "האב חיב בבנו למול ולפדותו, וללמדו תורה, ולהשיאו אשה וללמדו אומנות, וי"א אף להשיטו במים",

שואלת הגמרא, למולו מניין? דכתיב "וימל אברהם את יצחק בנו"

אף שמצוה זו מוטלת על האב מכל מקום אם האב לא מל את בנו (כגון שמת, או לא ידוע מי האב וכיו"ב) עדין חל חיוב למול את התינוק כפי שנלמד בסימן הבא אי"ה.

אמנם נשאלת השאלה מדוע חיוב זה הינו דווקא על האב ולא על האם בהמשך הגמרא נשאלת שאלה זו "אייה מנלן דלא מיחייבא (האשה מניין לנו שלא חייבת למול את בנה) דכתיב כאשר ציוה אותו אלוקים, "אותו" ולא אותה.

תוספות

התוספות בד"ה אותו. הקשה למה הגמרא היתה צריכה להביא לימוד מפסוק "אותו" ולא אותה, הרי מצות מילה הינה מצוות עשה שהזמן גרמא שהרי נמול רק ביום השמיני ואם כן נשים פטורות? ותירצו שיש לומר שהיות והחל מהיום השמיני אין הפסק לחיוב כל ימיו על כן נחשב כמצוות עשה⁴

סימן רס"א

א. אם לא מל האב את בנו חיבים בית דין למולו, ואם לא מלוהו בית דין חיוב הוא כשיגדיל למול את עצמו ואם לא מל חיוב כרת.

שו"ע

הגה: ובכל יום עוברים בעונקים אלו (טור וכל- בו), ואין מלין בנו של אדם שלא מדעתו אלא אם כן עבר האב ולא מלו בית דין מלין אותו בעל כורחו (טור בשם הרמב"ם) ואין האשה חייבת למול את בנה (טור) האב שאינו יודע למול ויש כאן מוהל שאינו רואה למול בחינם רק בשכר יש לבית דין לגעור במוהל זה כי אין זה דרכן של זרע אברהם ואדרבה המוהלים מהדרין שיתנו להם למול, ואם עומד במרדו ואין יד האיש משגת לתת לו שכרו הוי כמי שאין לו אב שבית דין חייבים למולו, ולכן בית דין כופין אותו מאחר שאין אחר שימול (רשב"א סי' תע"ב).

ביאור דברי השו"ע

בדברי השו"ע ישנם שני נידונים שעלינו לברר:

- א. אם הבן לא נמול, על מי יש את האחריות למולו.
- ב. מתי עוברים על האיסור ההלכתי ומתחייבים בכרת.

אם הבן לא נמול

מקור:

בגמרא קידושין כט. מתבאר על מי חל החיוב למול :

⁴ בתוספות הקשו מדוע בכלל יש קושיא והרי מלין ביום ולא בלילה וזה ודאי מצות עשה שהזמן גרמא וע"ש תירוצו.

"למולו מנלן? (מהיכן למדנו שצריך למול את הבן) דכתיב וימל אברהם את יצחק בנו. והיכא דלא מהליה אבוה מיחייבי בי דינא למימהליה (ואם לא מל אותו אביו מחויבים בית הדין למולו) דכתיב המול לכם כל זכר, והיכא דלא מהלי בי דינא מיחייב איהו למימהל נפשיה (ואם לא מלו אותו הבית דין חייב למול את עצמו) דכתיב "וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה"

מבואר מדברי הגמרא שפרשה "המול לכם כל זכר" שהמילה "לכם" בלשון רבים משמע, שהבית דין חייבים למולו (תוספות ר"י הזקן).

ורק אם בית הדין לא מלו אותו כשיגדל חייב למול את עצמו, שיש עליו איסור כרת שנאמר ונכרתה הנפש ההיא מעמיה.

האם דוקא בית דין?

מלשון הגמרא שכתבה בית דין וכן פסקו הרמב"ם הטור והשו"ע משמע שהחיוב הינו דוקא על הבית דין, אולם כמה מהראשונים (ספר המקנה, והרמב"ם בפירוש המשניות שבת פרק יט ועוד) לא סוברים כן ולדעתם כל ישראל מצווים למול תינוק זה שלא נימול ע"י אביו, ולשיטתם נקטה הגמרא את המושג "בית דין" לפי שהם שלוחי הציבור להזהיר את העם בכל מיני עניינים, ולא שרק עליהם חלה האחריות אלא על כל ישראל.

ממתי עובר על איסור כרת

מחלוקת ראשונים

הרמב"ם בהלכות מילה (פ"א ה"ב) סובר שבכל יום ויום שיעבור עליו משיגדל ולא ימול את עצמו הרי הוא מבטל מצוות עשה, אבל אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד.

רמב"ם

בבית יוסף ביאר את טעמו של הרמב"ם מדוע לא התחייב בכרת רק עד שימות שהרי יכול בכל רגע למול את עצמו, ואם כן עדיין לא עבר על המצוה עד שימות⁵.

הראב"ד סובר שמיום שגדל (נעשה בר מצווה) ולא מל הוא עומד באיסור כרת (קיצור שנים) אלא שאם מל נפטר מהחיוב ההוא.

ראב"ד

מלשון השולחן ערוך לא ברור כמי הוא סובר במחלוקת הנ"ל שכתב "ואם לא מל חייב כרת" ואפשר לדייק לכאן או לכאן, או כדברי הראב"ד או כדברי הרמב"ם⁶.

שו"ע

⁵ בכסף משנה האריך בהבנת דברי הראב"ד והרמב"ם למעוניינים ע"ש.
⁶ ובבאור דברי השו"ע כמי סובר עיין בספר ילקוט יוסף שובע שמחות ח"ב פרק ב' עמ' כ"א ע"ש.

הלכות מילה סימנים ר"ס- רס"א / שיעור 1

אמנם על אף שהאב עבר ולא מל את בנו אינו עובר על עשה בלבד ואינו חייב כרת, שאין הכרת תלוי אלא בערל עצמו (רמב"ם פ"א ה"א).

בספר ברכי יוסף כתב שאם עבר היום (השמיני) ולא קיים האב את מצוותו אין על האב עונש נידוי אבל אבד שכר מצווה בזמנה בעולם הבא שהוא עונש קשה מנידוי.

ביאור דברי הרמ"א

כתב הדרכי משה⁷ (על דברי הרמב"ם שחייב בכרת כשימות) בשם הכל בו שהוא⁸ הדין אב או בית דין כל יום שמעכבים עוברים בעשה, וכן פסק הרמ"א שבכל יום עוברים בעונשים אלו.

למול שלא מדעת האב

כתב הטור בשם הרמב"ם שאין מלין בנו של אדם שלא מדעתו אלא אם כן, עבר (האב) ונמנע למולו שבית דין מלין אותו בעל כורחו, המקור לדברי הרמב"ם כתב הבית יוסף הם מדברי הגמרא (קידושין כט). שבמקום שאביו לא מלו חייבים בית הדין למולו דהיינו דוקא שאביו לא רוצה אז חל החיוב על הבית דין, אבל אין אפשרות לבית דין לקחת את המצוה מהאב באופן שרוצה לקיימה. טעם נוסף כתב הבית יוסף לדברי הרמב"ם שמצוה מוטלת על איש אחד אין לאחר לעשותה שלא מדעתו.

הש"ך מוסיף שאם עבר אדם ומל בנו של אדם שלא מדעתו, במקום שהאב היה יכול למול בעצמו (כגון שהוא עצמו מוהל) חייב המוהל ליתן לאב עשרה זהובים כמו שנתבאר בחושן משפט.

ש"ך

דברי הש"ך מקורם בשולחן ערוך חושן משפט סימן שפ"ב סוף סעיף א' נעתיק כאו את דבריו שהם יסוד חשוב בכמה מקומות.

"וכן מי ששוחט חיה ועוף ובא אחר וכיסה הדם שלא מדעת השוחט חייב ליתן כמו שיראו הדיינים, ויש מי שהורה שהוא נותן קנס קצוב והוא עשרה זהובים, וכן הורו שבכל המונע הבעלים מלעשות מצות עשה שהם ראויים לעשותה, וקדם אחר ועשאה משלם לבעלים עשרה זהובים. הגם: היה לו בן למול וכל אחר ומלו חייב ליתן לו עשרה זהובים, אבל נתנו לאחר לימול וכל אחר ומלו פטור. ובזמן הזה אין מגבין אותו אבל אם תפס לא מפקינן (מוצאיין) מינה"

וכדברי השו"ע בחושן משפט הביא הפתחי תשובה כאן בשם מהר"י עמדין.

⁷ דרכי משה- חיבורו של הרמ"א (ר' משה איסרליש) על דברי הטור והבית יוסף, שממנו יצאו דברי הרמ"א בהגהות על השולחן ערוך.

⁸ בהגהות והערות על טור שירת דבורה עמוד פה הערה ה', כתב שהמעייין בלשון הכל בו עצמו יראה שלא כתב שעובר הבית דין בכל יום בעשה, אלא שעובר בעשה, וצ"ע.

בפתחי תשובה כתב בשם ספר זכרון יצחק (סימן כח) שמי שהיה רוצה למול את בנו בשבת ובא אחר ומל שלא מדעתו שאינו חייב ליתן לו עשרה זהובים, וטעמו על פי דבאי הרא"ה הביאו הטור (בסימן רסז) שאין לאב למול את בנו בשבת אם יש שם מוהל אחר, שהרי מתקן את בנו, אמנם לגבי אדם אחר לא חל איסור זה ומותר, ועל כן סובר שיכול לומר המוהל קים לי כדעת הרא"ה, שלך אסור ולי מותר, (אע"פ שאין הלכה כן), מ"מ סיים הפתחי תשובה שאין נפקא מינה בדין זה בימינו על פי דברי השו"ע בחושן משפט שאין קונסין בזמנינו, אלא אם תפס האב שלא מוציאין ממנו.

פתחי תשובה

בספר ברכי יוסף העיר על דברי הרמ"א שדוקא כאשר האב לא מל את בנו אז בית דין מלין שלא מדעתו, אולם אם האב רק מתעצל ולא מל בזמנו אז אין חייבין בית הדין לעשותה בזמנה, אבל מכל מקום היו חייבים לכופף את האב ע"י מכות, כשלא היה לאב אונס לעשות בזמנה (בשם הרשב"ץ).

ברכי יוסף

חיוב האשה למול את בנה

כתב הרמ"א בשם הטור "ואין האשה חייבת למול את בנה"

לעיל בסימן ר"ס ביארנו שהחיוב למול את הבן הינו על האב ומקורו מהגמרא (קידושין כט). שדרשה כאשר ציוה "אותו" אלוקים וכו', אותו ולא אותה ועל פי דברי הגמרא שם פסקו הטור והרמ"א כן.

אולם בספר התשב"ץ (חלק ג' סימן ח) כתב שאף שאשה אינה מצווה למול את בנה מכל מקום חייבת היא לטפל ולעסוק עם בנה שיהיה מהול במקום שהאב אינו לפנינו שהחיוב הראשון הוא שהאב עצמו ימול את בנו, ואם אינו יודע או שאינו יכול מצווה לדאוג שבנו יהיה מהול, ואם אין אב אז החיוב על האם, ואם הם לא מלו אז החיוב על הבית דין למולו.

תשלום על מצוות מילה

כתב הרמ"א "האב שאינו יודע למול, ויש כאן מוהל שאינו רוצה למול בחינם רק בשכר יש לבית דין לגעור במוהל זה, כי אין זה דרכם של זרע אברהם, ואדרבה המוהלים מהדרין שיתנו להם למול, ואם עומד במרדו ואין יד האיש משגת לתת לו שכרו הוי כמי שאין לו אב שבית דין חייבים למולו, ולכן בית דין כופין אותו מאחר שאין אחר שימול (רשב"א).

הנה על פי הדין חייב המוהל למול בחינם כמבואר בגמרא בכורות (כט). הנוטל שכר לדון דיניו בטלים להעיד עדותו בטלה, ובגמרא שנאמר ראה לימדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר ציוני ה' וכו', מה אני בחנם אף אתם בחנם ומהגמרא הנ"ל למדו לכל מצוות התורה כמבואר בקידושין (נח): אמנם לגבי שכר בטלה (דהיינו שבמקום לעסוק במלאכתו ולהרוויח, עוזב את עיסוקו ועוסק במילה) יכול לתבוע, והוא הדין לגבי הוצאות המילה נסיעות וכו"ב.

הלכות מילה סימנים ר"ס- רס"א / שער 1

הפתחי תשובה הביא שבספר לבושי שרד כתב בשם מהר"י עמדין שרשאים להבטיח למוהל שימול את הבן בתשלום, עך מנת שימול ואחר כך לא ליתן לו שהרי עושה איסור שמונע את המילה מחמת אי תשלום.

פתחי תשובה

שאלות על השיעור

1. מנין למדנו שהמצוה למול היא דוקא על האב ?
2. אם אביו לא מלו על מי חל החיוב ?
3. מתי חל איסור כרת על הבן ?
4. אם בא אדם וחטף לאבי הבן (שהוא מוהל) את המצווה ומל האם עבר על איסור ?
5. אם האב מתעצל ולא מל ביום השמיני יכולים לכוף אותו הבית דין ?
6. האם מותר לשקר על מוהל שלא רוצה למול בלי תשלום ?

תשובות

1. נלמד מהפסוק כאשר צווה אותו אלוקים, ודרשה הגמרא אותו ולא אותה וכן פסק בשו"ע.
2. בגמרא מבואר שאם אביו לא מלו בית דין צריכין למולו אמנם יש מהראשונים שסוברים שבית דין לאו דוקא אל כל מי שיכול מחויב.
3. נחלקו הראשונים לדעת הרמב"ם כשימות והוא ערל רק אז מתחייב. ולדעת הראב"ד שבכל יום (אחר שנעשה בר חיוב) עובר על איסור כרת.
4. הרמב"ם כתב שאין מלין בנו של אדם שלא מדעתו, ולכן חל איסור לעשות כן, והוסיף הש"ך שאם עשה כן חייב ליתן לו עשרה זהובים, אולם בשו"ע מבואר שבזמן הזה לא גובין סכום זה.
5. כתב הפתחי תשובה בשם הברכי יוסף שאי אפשר לעשות במקומו אבל כופין אותו ע"י מכות.
6. הפתחי תשובה כתב בשם מהר"י עמדין שמותר היות והמוהל עובר בזה על איסור שלא מל בלי תשלום.

